

csoportosítja. E tartalmi szempontú tagolását a közölt bibliográfiai anyagnak teljesen nem pótolják a jó tárgy- és névmutatók. Igaz, hogy egy viszonylag szűkebb anyagnál szembetűnő a határkérdések együttes tárgyalásából vagy a polgári történetírásban alkalmazott, mai szemléletünkől eltérő korszakhatár megvonásából eredő elkerülhetetlen ismétlés, de még ez is kedvezőbb lenne a kutatóra nézve, mint a jelenleg alkalmazott módszer. Hasonlóképpen kevesebb felesleges fáradságot igényelne a rokonterületek egyébként is kívánatos átnézése, mint vagy az egész — egyes kutatók érdeklődési körétől távoleső kérdéseket is tartalmazó — anyag áttekintése, vagy az irodalom számtalan címszó alapján történő összeállítása.

VARGA ZOLTÁNNÉ

HELYTÖRTÉNETI KIADVÁNYOK

Műbőr kötésben, ízléses külsőben jelent meg dr. Nagy Béla igazgató Solt község történetét egybefoglaló munkája. (*Nagy Béla: Adatok Solt község történetéhez. Év és hely nélkül.*) A kötet négy részre oszlik. Az elsóban a község természeti, földrajzi leírását kapjuk, a második, legbővebb részben a település történetét, a harmadik az adattárat tartalmazza, míg a negyedikben a fényképeket és térképmellékleleteket találjuk. Az adattárban facsimilében és teljes magyar fordításban is közli a község 1715-ös és 1720-as jobbágyösszeírását (kár, hogy néhány olvasási, ill. fordítási hibával). Gazdag és hasznos a község 1945 utáni életére vonatkozó táblázatos statisztikai anyag, mely módot ad a társadalmi és gazdasági élet területén végbement változások nyomkövetésére. A bennünket elsősorban érdeklő történeti összefoglalásban a szerző végigkíséri a közösség fejlődését a legrégebb adatoktól napjainkig. Összefogta az irodalomban föllelhető adatokat, ugyanakkor saját kutatásai alapján ezeket még ki is egészítette. (A helyi egyházi iratokon kívül a megyei levéltár anyagát nézte át, főleg a XIX. századra. Az Országos Levéltárban nem végzett kutatásokat.) A szerző minden sorából tárgya és a község iránti lelkes szeretet sugárzik. Az érdekes és jól használható részletek mellett azonban a köztörténeti részek nem egyszer kissé vulgárisak, s az általános történeti vonatkozásokban nemcsak értékelésheli, de tárgyi hibákkal is találkozunk. Ilyenek különben a község szűkebb történetével kapcsolatban is előfordulnak. (Néhány példa: A XVI. században a Telekiek még nem voltak ezen a tájon birtokosok, így a község reformációja sem köthető az ő nevükhöz, de nem köthető a Podmaniczkyakhoz, a Fáyakhoz vagy a Kajalyakhoz sem, akik ekkor még fel sem tűntek a történelem színpadán (43. l.); Bosnyák Tamás, a füleki kapitány 1634-ben meghalt, így nem lehetett „a török kiűzése után” Solton birtokos (54. l.), ahogy az 1695-ben kihalt család általában sem sorozható a község XVIII. századi birtokosai közé (57. l.), Vécey Károly gr., az aradi vértanú, a község szülőtte miért volt „Hannover királya”? (82. l.) A népi emlékezet nem egy esetben fontos kiegészítője lehet a forrásoknak, de csak erős kritikával. Így a Gerezdsi-hegy aligha kaphatta nevét II. Rákóczi Ferenc „egyik vezéréből”, mert ilyen nevű „vezért” nem ismerünk (55. l.) Az pedig, hogy a Sákori-dűlő neve abból keletkezett volna, hogy Bottyán János kuruc generális az itt elfogott labancokat megcsónkítva, egy *zsák orr*-ot gyűjtött össze (55. l.), már neveléses formában mutatja a kritikátlanúságot. Kár, hogy a munkának nem volt szaklektora, aki ezeket a tévedéseket kigyomláta volna. Kár az is, hogy a nagyszámú fénykép és facsimile nyomdatechnikailag igen gyengén sikerült.

*

Műfajilag, de tartalmában is érdekes a Pécsi Állami Levéltár nyugalmazott igazgatójának, *Vörös Mártonnak* a könyve: *A Széchenyi tér regénye* (Pécs. 1963. 218 l. Pécs Mj. Város Tanácsa VB Művelődésügyi Osztálya). Helytörténeti munka, mely Pécs főterének általános, majd házankénti történetét adja a római kortól napjainkig, olvasmányos, a széles tömegekhez szóló formában (a könyv 2600 példányban jelent meg), de levéltári kutatásokon nyugvó gazdag adatanyag tükrében. Mivel a főtér minden időben központja volt Pécs életének, a munka egyben a város történetét is áttekinti. A könyv gondos nyomdai kiállítással készült, számos rajz és fénykép díszíti.

*

„Képek Csongrád megye történetéből” címen ízléses kis füzetet adott ki a megyei tanács művelődési osztálya és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megyei szervezete. (Szerk. Németh István és Vásárhelyi Flórián. Írta *Kelemen Ferenc*, ill. a Szeged c. fejezetet

Bálint Alajos. Év és hely nélkül, 79 l.) A megye általános történetének áttekintése után külön-külön fejezetek mutatják be a nagyobb városok, Szeged, Csongrád, Hódmezővásárhely, Makó és Szentest múltját. A kiadvány feladata nem az volt, hogy új kutatások alapján új eredményekről adjon számot, hanem hogy összefogja, amit e tárgyban máig tudunk. Rövid terjedelemben a lényegre megragadni egyike a legnehezebb feladatoknak — ennek a füzetnek a szerzői azonban kitűnően oldották meg feladatukat. Külön megemlítjük a gazdag és szép szövegek közti képanyagot és az ízléses nyomdai kiállítást.

*

A „Pirkadás. Fejér megyei írók antológiája” (Hely és év nélkül, 208 l. Fejér megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya) versek és prózai irodalmi alkotások közt két történeti jellegű tanulmányt is közöl. Az egyiket *Farkas Gábor*, a megyei levéltár igazgatója írta a megyebeli parasztság XVIII. századi helyzetéről és az 1740—50-es évekbeli úrbéri mozgolódásairól, az egyre növekvő terhek elleni lázadásairól (Parasztmozgalmak Fejér megyében a XVIII. század első felében. 177—185. l.). A másikat *Lencsés Ferenc*, a KSH Fejér megyei igazgatóságának főelőadója írta „Summások az előzállási uradalomban, 1941—1944” címen (189—197. l.). Tanulmányában az uradalom által főként Borsod és Heves megyéből a nyári munkák elvégzésére szerződötetett munkások elhelyezési, munka- és kereseti viszonyait ismerteti. Mindkét írás egy-egy nagyobb tanulmány eredményeinek rövid összefoglalása (ld. az 1962 májusában Székesfehérvárott tartott történezt vándorgyűlés beszámolóját: Századok, 1962. 925—926. l.), s amennyire sajnálatos, hogy egyik munka sem jelenhetett meg teljes terjedelmében, annyira öröndetes, hogy legalább eredményeik helyet kaptak az írói antológiában.

*

„Békéscsabai ifjúság és élet” címen jelent meg a Békéscsabai Állami Rózsa Ferenc Általános Gimnázium KISz Történetkutató Szakköre helytörténeti dolgozatainak 2. kötete. (Szerk. Virágh Ferenc szakkörvezető. Békéscsaba, 1964. Kiadja a KISz Békés megyei Végrehajtóbizottsága.) Böör Ferenc igazgató előszava és a vezető tanár, Virágh Ferenc tanulmánya (Gondolatok a Békés megyei szegényparasztság és a munkásság mozgalmának történetéhez. 1919—1933. 5—12. l.) után a diákok munkái következnek. Az egykori események résztvevőivel folytatott beszélgetések alapján érdekes visszaemlékezéseket közölnek az ellenforradalmi korszak békéscsabai politikai találkozóhelyeiről és sztrájkintányáiról, az 1945-ös földreformról, a termelőszövetkezetek szervezésének első éveiből, a város és üzemei, sőt a szomszédos települések legújabb történetéből. A lényegre törő, ügyesen megírt kis tanulmányok hasznosan egészíthetik ki az írott források adatait, s egyben követendő példát mutatnak az iskolai történelmi szakkörök számára.

*

100 éve, hogy Haberényi Pál 1865-ben megalapította Pécssett a mai Sopiana Gépgyár őst. Az évforduló alkalmából az igazgatóság megíratta a gyár történetét. (A pécsi Sopiana Gépgyár. Szerk. Kopasz Gábor. Pécs. 1965. 123 l.) Az 1948-as államosításig terjedő részt, lényegében a történelmi fejezeteket, a szerkesztő maga írta, levéltári kutatások alapján, a rendelkezésére álló adatok tükrében elsősorban a gyárvezetés általános és pénzügyi problémáiról, majd a munkásság két világháború közti bérharcáról nyújtva vázlatos, de jó áttekintést. A szorosabb értelemben vett termelés-technikai kérdések inkább az 1948 utáni fejezetekben lépnek előtérbe, melyeket egyes gyári szakemberek írtak. A szöveget a gyár gépeiről, régebbi és mai életéről készült fényképek egészítik ki.

*

Az Ozd melletti Hangony jubileumot ült 1964-ben: 750 éve, hogy 1214-ben egy írásos följegyzés először említi a falu nevét. Ebből az alkalomból jelent meg Lehoczky Alfrédnek a község történetét ismertető kis tanulmánya. (Hangony község 750 éves. Hely és év nélkül. 23 l.) A népszerű szinten készült összefoglalás az eddig ismert adatok alapján vázlatot ad a falu lakosságának küzdelmes múltjáról.

*

A Zichy grófok Fejér megyei nagybirtokán a XVIII. században létesített kislángi uradalmi major hosszas küzdelemmel 1913-ban nyerte el a közigazgatási nagykorúsítást, a nagyközségi rangot. Az ötven éves évforduló alkalmából négy szakember — két törté-

nész, egy közigazdász-szociográfus és egy néprajzos — tollából a község múltját és jelené ismertető tanulmánykötet jelent meg. (*Farkas Gábor—Lencsés Ferenc—Pesovár Ferenc—Sziklai Artur*: Tanulmányok Kisláng múltjából és jelenéből. Szerk. Kovács Péter. Székesfehérvár. 1964. Az István király Múzeum Közleményei. Szerk. Fitz Jenő. B sorozat 26. sz. 139 l. + 17 kép.) A tanulmányokból bennünket elsősorban Farkas Gábor és Sziklai Artur Kisláng történetéről írt munkája érdekel, mely részletes és alapos levéltári kutatások alapján tárja fel és ismerteti az önálló községgé fejlődött urasági major múltját és küzdelmes életét az alapítástól napjainkig. A tanulmány adatgazdagságában, mindenre kiterjedő figyelmével, helyes szempontjaival mintául szolgálhat a hasonló jellegű helytörténeti tanulmányoknak, s egyúttal azt is példázza, hogy milyen kincsesbányái a helytörténetírásnak a megyei levéltárak. Külön érdeme a szerzőknek, hogy a gazdasági fejlődés, a társadalmi küzdelmek mellett a kulturális élet alakulásának nyomon követéséről sem feledkeztek meg (iskoláztatás, olvasóköri, községi könyvtár), s hogy az 1945 utáni nagy változásokat részletes adatok tükrében tárják az olvasó elé. Lencsés Ferenc biztosan építve ezekre az előzményekre, szintén gazdag adatanyaggal dokumentálva, riportszerűen ismerteti a falu mai életét, gazdasági, kereskedelmi és kulturális intézményeit, a közigazgatási és termelési szervezeteket, jól érzékeltetve a megváltozott társadalom megváltozott életét. Pesovár Ferenc a falu képében, az építkezésben jelentkező néprajzi vonásokat kutatja. Kár, hogy figyelmét csak erre az egy kérdésre fordította. Kisláng viszonylag fiatal település, lakói különböző vidékekről kerültek a faluba, többnyire a múlt század folyamán. A néprajzi jelenségek felmérése nyilván komoly segítséget adhatott volna a falu egykori és mai életének, társadalmi rétegződésének a megismeréséhez.

BENDA KÁLMÁN